

מבקר המדינה | דוח ביקורת מיוחד | התשפ"ב-2022

הגנה על קטינים במרחב המקוון

פתח דבר

פתח דבר

מרחבי הילדות של היום שונים במידה רבה ממרחבי הילדות של העולם שהכרנו בעבר. הילדים משחקים, מתקשרים, יוצרים ולומדים במרחב המקוון. את הרחובות החליפו הרשתות החברתיות, את החבורות - קבוצות וקהילות מקוונות, ואת המכתבים ושיחות הטלפון - הודעות שמגיעות ליעדן באופן מיידי. מדובר בעולם חדש שבו מצויים הילדים, המציע שפע של הזדמנויות ללמוד ולהתפתח, אך לצידן אפשרויות רבות להיפגע.

העולם המקוון טומן בחובו סכנות רבות לילדים ולבני נוער - חרם, ביוש, בריונות, הפצת מידע אישי, היחשפות לחומרים פוגעניים, גישה לסמים ולאכזריות, הפצת תמונות וסרטונים מיניים, פגיעות מיניות ועוד. במציאות הקיימת של העולם המקוון הילדים ובני הנוער נפגעים ברשת ואף לעיתים משתתפים באופן פעיל בפגיעה בילדים אחרים. בשנים האחרונות מתחדדת ההבנה כי עוצמתן של פגיעות אלה אינה פחותה מעוצמתן של פגיעות המתרחשות במרחב הפיזי.

בחודש פברואר מצוין ברחבי העולם ובישראל יום הגלישה הבטוחה. נוכח חשיבות הנושא, ראיתי לנכון לפרסם דוח מיוחד העוסק בנושא זה. בהתאם לתפיסת משרד מבקר המדינה, הדוח עוסק בסיכון משמעותי ורלוונטי, ומושם בו דגש על הטיפול המערכתי בנושא. במסגרת הדוח נעשה שימוש בכלי ביקורת מגוונים, ובהם ניתוח מסדי נתונים, שיתוף ציבור ושיח חוצה מגזרים.

דוח ביקורת זה עוסק בפעולות משרדי הממשלה למניעת פגיעה בילדים ובבני נוער ובטיפול בהם. ממצאי הדוח משקפים פעולה ממשלתית הטעונה חיזוק ושיפור משמעותיים, כדי שיהיה ניתן להתמודד עם הסכנות הטמונות בעולם המקוון לבני הנוער ולהפוך את הרשת למקום בטוח יותר עבורם.

על פי הנתונים, אחד מכל עשרה בני נוער חווה בריונות ברשת. בשליש מהתיקים שנפתחו בגין עבירות מין במרחב המקוון (1,216 תיקים) היה קורבן קטין, ורבע מהקורבנות בתיקים הנוגעים לעבירה על חוק הסרטונים (375 קורבנות) הם קטינים. שיעור התלמידים שדיווחו שנפלו קורבן לאלימות דיגיטלית בחודש האחרון הוא בין 7% ל-11%. נתונים אלה הם נורת אזהרה לפני מקבלי ההחלטות בכלל, ולפני מערכת החינוך וגורמי האכיפה בפרט.

דוח זה נועד לשמש כלי עבור המערכות האמורות לביסוס ההתמודדות המערכתית עם הנושא, והוא כולל שני חלקים: החלק הראשון נוגע למענה הלאומי וכולל התייחסות לצורך במדיניות לאומית בנושא; לפעילות מוקד 105, הפועל כחלק מהמטה הלאומי להגנה על קטינים ברשת; להיבטי מניעה והסברה; ולהיבטי אכיפה. החלק השני נוגע לפעולות מערכת החינוך להתנהלות מיטבית של תלמידים ברשת ולמניעת פגיעה בהם, וכולל התייחסות לנושא ההיערכות הארגונית הפנים-משרדית לגיבוש מדיניות ולניהולה; ליישום חוזרי המנכ"ל ותוכניות משרד החינוך בבתי הספר; לניטור האלימות המקוונת במערכת החינוך; לפיתוח מקצועי של מורים בנושא; ולמעורבות של הורים והדרכה הורית.

1 על פי סקר ניטור רמת האלימות בבתי הספר של הרשות הארצית למדידה ולהערכה בחינוך לשנים התשס"ט- התשע"ט, שפורסם ביוני 2020.

הדוח מצביע על שורה של פעולות שיסייעו לטיוב ההתמודדות המערכתית עם נושא ההגנה על ילדים במרחב המקוון: ביסוס איום ייחוס מתוקף על ידי משרדי הממשלה, שישימש מפת סיכונים שלאורה יוכלו כל בעלי העניין הפועלים בתחום לפעול; גיבוש מדיניות לאומית שמכוונת לפעולה מערכתית; פעולה בהתאם לתוכנית מערכתית רב-שנתית מאושרת במערכת החינוך; ניטור הפגיעות במערכת החינוך וטיוב תמונת המצב לגבי הפגיעה במרחב המקוון; הרחבת נתיבי הדיווח שישימשו את הילדים ובני הנוער על פגיעות במרחב המקוון; מיצוי הליכי חקירה; וגיבוש תוכניות לנפגעים ולפוגעים. פעולות אלה יש לעשות תוך מעקב צמוד אחר ההתפתחויות הטכנולוגיות המהירות, המביאות לשינויים במפת הסיכונים ובדרכי ההתמודדות עימם.

הגנה על ילדים ובני נוער במרחב המקוון נוגעת לגורמים רבים - ילדים ובני הנוער והוריהם, המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת, מערכת החינוך הרשמית לצד החינוך הבלתי רשמי, גורמי האכיפה, משרדי הממשלה הרלוונטיים ובהם משרד החינוך, וכן הפלטפורמות המקוונות וגופים מהמגזר השלישי. ההתמודדות עם הסיכונים במרחב המקוון מחייבת פעולה רחבה ברמה הלאומית, תוך רתימת כל בעלי העניין הרלוונטיים לפעולה מתואמת בנושא חשוב זה.

הדברים מקבלים משנה תוקף במציאות המורכבת שבה אנו חיים בשנתיים האחרונות, שבהן כולנו חווים את מגפת הקורונה, והילדים ובני הנוער מבליים שעות רבות בעולם המקוון. תקופה זו מעצימה את ההבנה שמוטלת עלינו אחריות לפעול להגנה על ילדים ובני נוער במרחב המקוון.

המציאות המשתקפת בדוח זה מחייבת התבוננות, ניתוח ופעולה משמעותיים ברמה הלאומית. יישום ההמלצות של הדוח ופעולה נחושה של משרדי הממשלה יהפכו, ולו במעט, את הרשת למקום בטוח יותר עבור ילדינו.

מתניהו אנגלמן
מבקר המדינה
ונציב תלונות הציבור

ירושלים, אדר א' התשפ"ב
פברואר 2022